

Защо е важна темата за дизайна на обучение на надарените деца в днешното училище?

Таня Мишева, докторант
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново

Why is the design topic important for the gifted children's education in to-day's school?

Tanya Misheva, PhD student
VTU „St. St. Cyril and Methodius“, Veliko Tarnovo

Abstract: *The identification, support and development of gifted children will take our nation forward in the future. These are some of the highlights in the publication about the topicality of the topic of the design of education for gifted children. We are looking for answers to the questions: to what extent is the state policy aimed at forms of special protection of gifted children; early and timely identification of general talent and special abilities; the need to study the needs and psycho-social characteristics of the gifted, which should be optimally stimulated; offering opportunities for tracking and supporting gifted students after high school.*

Keywords: *gifted, design, teaching methods, talented, educators, IQ, identification, abilities, individual approach, educational experts, special needs, protection, support, development*

Резюме: Идентификацията, подкрепата и развитието на надарените деца ще отведат нацията ни напред в бъдещето. Това са част от акцентите в публикацията за актуалността на темата за дизайна на обучение на надарените деца. Търсим отговори на въпросите: доколко държавната политика е насочена към форми на специална закрила на даровити деца; рано и своевременно идентифициране на общата надареност и специалните способности; необходимост да се проучат нуждите и психо-социалните особености на даровитите, които трябва да бъдат стимулирани в оптимална степен; изработване на дизайн на обучение (методика) за възможните прийоми за обучение и развитие на даровитите деца чрез прилагането на индивидуален подход, който да стане приоритетен при работа с деца с изяви способности; предлагане на възможности за проследяване и подкрепа на надарените ученици след завършване на средно образование.

Ключови думи: надарени, дизайн, методи на обучение, талантлив, педагози, коефициент на интелигентност, идентификация, способности,

индивидуален подход, образователни експерти, специални потребности, закрила, подкрепа, развитие.

Темата за подкрепа на надарените деца е актуална за всяко общество, нация и държава. Но у нас в последните десетилетия, в стремежа да се даде равен шанс за обучение на всички ученици, се обръща повече внимание на децата, които имат интелектуални затруднения. Специалната подкрепа на децата с изяви дарби остава повече на хартия и в сферата на пожеланията. Темата повдига много въпроси. Сред тях са: коя е талантливата част на съвременното общество, коя е подкрепящата образователна среда за надарените и изявените ученици?

Какво знаем и какво все още не знаем за обучението на талантливите деца? „Схващането относно термина надареност се промени значително от времето, когато за пръв път е употребен в началото на това столетие. Първоначално този термин се използва при възрастни, които имат високи постижения. След това се прилага и за малък брой деца (около 1%), които показват изключително високи успехи в училище. За децата, които притежават високи интелектуални способности, Л. Терман през 1925 година въведе термина „gifted children“ (надарени деца) за разлика от термина „genius“ (гений), с който се означава най-високата степен на човешките възможности. Във френската литература се използва аналогичен термин „enfant surdite“, в немския език – „begabte Kinder“, в италианския – „superdotado“, в китайския – (в превод) супернормално дете, в руския – „одаренные дети“, у нас – „надарени деца“. Не съществува еднозначно тълкуване на понятието „изявен ученик“ и „надарен ученик“. За изявен ученик се смята този, който по един или друг начин е изявил своите способности. Според Ф. Стоянова (1987) понятието „отличник“ е по-близо до понятието „надарен ученик“ и „изявен ученик.“ [1]

Образователните експерти препоръчват децата с изяви способности да могат да се възползват от индивидуални учебни планове в училищата си, с цел да бъдат усъвършенствани дарбите им. Липсват проучвания за това колко и каква подкрепа получават надарените ученици.

Според повечето автори портретът на надарения ученик включва общоинтелектуални способности, висок коефициент на интелигентност, специфични училищни способности, творческо мислене, сценични и художествени изкуства, лидерски способности, психомоторни способности. В изследването си Керековски твърди, че много ученици, особено юноши, проявяват подчертан интерес към преценките за личните си права и задължения, към собствената си роля в обществото, към местните и световните събития.

На децата с висока степен на интелектуално развитие и специални способности в областта на науката, изкуствата и спорта особено в последните училищни класове се разчита да станат двигатели на цялостния икономически, социален и духовен живот. Надарените деца притежават богато въображение, имат несандратно мислене, имат умения да изследват, да решават трудни проблеми чрез намиране на оригинални и оптимални варианти. Децата с високи интелектуални способности са в основата на прогреса на държавата и света. Затова вниманието към тяхното обучение трябва не просто да бъде заострено, а да бъде изградена дългосрочна визия за подкрепа на младежите, които да се превърнат в двигатели на нацията. А училищната институция е тази, която може в най-голяма степен да подкрепи дарованието, да го насочи и да го развие в максимална степен, да създаде стимулираща подкрепа и насърчаваща среда. Работата с талантиливи и даровити деца в свободното им от учебни занятия време в областта на науката, изкуството и спорта е приоритет и на различни центрове за личностно и творческо развитие на децата в страната, читалища, спортни клубове и школи по пеене и танци. Един от водещите акценти за работа с даровити деца е първоначалното им идентифициране, оценяването на потребностите им. Другият въпрос включва подкрепа на деца и ученици в неравностойно положение с изяви дарби чрез създаване на менторски програми, обучение в лидерски умения, насочване към използване на налични ресурси, вкл. стипендии и други.

Един от актуалните въпроси, който проучвам за дисертацията ми на тема: „Дизайн на обучение на надарени деца (гимна-

зиален етап“), е има ли достатъчно подготвени преподаватели и педагози, които да идентифицират таланта, и какви са съвременните методи на обучение, които ще дадат тласък на развитието на надареното дете. Целта е и да се изучат оригинални образователни методи, за които има ясен резултат, че те помагат на дарбата и развитието на изявените деца.

На въпроса какво е надареност, педагогическите специалисти нямат еднозначен отговор. Според Г. Пиръов надареността е висока способност в коя да е област на човешката дейност, а не само в сферата на общата интелигентност и изкуствата“. „Талантът представлява реализирана в определена степен специална способност или дарба“ (Л. Здравчев, Ив. Паспаланов, 1985). По мнението на повечето автори надареността е генетично обусловена, но са необходими благоприятни условия, за да се получат максимални достижения. В САЩ през 1972 г. е приет официално терминът *gifted and talented children* (надарени и талантливи деца) за деца, които притежават изявени или потенциални високи способности в сферата на общата интелигентност, изкуствата, социалните проблеми и др. и са в състояние да постигнат високи успехи. Те се нуждаят от диференцирана образователна програма, за да могат да реализират своя принос както към собственото си развитие, така и към обществото. Някои автори като А. Таненбаум, Д. Сикс, Д. Галагер смятат понятията *надареност* и *талант* за синоними с една и съща значимост. Европейският съвет за високи способности вместо „Надареност и таланти“ използва термина „високи способности“. Върху понятията *надареност* и *талант* продължават да се водят дискусии. Според J. Guilford (1972) човек може да притежава около 130 вида различни способности. Някои автори схематично и условно предлагат класификация с няколко основни групи високи способности, изразени поотделно или в комбинации. J. Freeman (1979) и B. Wallace (1982) приемат сходни класификации на способностите. [2]

„Създаването на европейско педагогическо пространство изисква от българските образователни дейци да направят възможно за успешното решаване на актуалния и значим проблем за идентификация и развитие на децата с изявени дарби. Целесъобразно

е това да стане на основата на общата европейска философия за постепенно ограничаване на различията между образователните системи на европейските страни, като се запазят националните специфики, приоритети и идентичност.

За да се очаква положителен резултат в тази посока, е целесъобразно да се тръгне най-напред от подготовката на педагогическите кадри по този въпрос. В документите на Европейския съюз е включена Директива 1248 (от 1994 г.) с препоръчителен характер за образованието на даровитите деца. Държавите-членки имат свобода и сами да определят начините и средствата за постигането на високи резултати на децата с висок интелект. Препоръчва се в програмите за подготовка на учители да се включат стратегии за разпознаване на даровитите деца с изключителни способности.

В Република България въпросът за работа с деца и подрастващи с изяви дарби се третира в Закона за закрила на детето, Държавната агенция за закрила на детето, Наредбата за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изяви дарби, Национална стратегия за работа с деца с изяви дарби.

Необходимо е във всички образователни степени в масовата педагогическа практика въпросът с надарените и изяви деца да бъде поставен на по-високо равнище. Педагогическите специалисти трябва да провеждат целенасочена работа с надарените ученици. Тук могат да се посочат дискусия, проблемни задачи, казуси, тестове, педагогически ситуации, различни варианти на интерактивните методи. Да се разработят учебници и учебни помагала с теоретически и практико-приложни аспекти; разработка на проекти, дипломни работи, дисертации [3].

Във висшите училища е възможно подготовката на бъдещите учители по проблема за работа с надарените ученици да обхваща всички равнища на образователно-квалификационните степени „бакалавър“, „магистър“ и „доктор“: в учебния план (включване на подходящи дисциплини по проблема от психолого-педагогическото направление); в учебните програми (свеждане на учебното съдържание до конкретни теми със съответната проблематика в теоретичен и практико-приложен аспект); тяхното анализиране чрез лекции, семинари, практически занятия.

Понякога неразбирането от страна на родители и учители води до това надарените деца да станат едни от тези с асоциално поведение в обществото. Често те са надарени в една област, а изостават в друга. Детето трябва да бъде насочено от някой към възможностите си, да му се помогне да намери това, в което е добро и което му е интересно. Ето защо е необходима подготовка на учителите за откриване и работа с надарените деца.

Приемам схващането на Даниела Димова, според която „линейността в процеса на обучение започва да отстъпва позиции на алтернативността в подбора и съчетаването на познавателни и практически действия и логистични елементи. [...] В специализираната литература се дискутира тезата, че дидактиката и образователният дизайн са две различни, но взаимно допълващи се гледни точки към процеса на обучение и това тяхно взаимодействие много ярко се проявява на равнището на обосноваване на конкретните решения.“ [4]

Американският педагог Реймънд Х. Соусинг в книгата си „Преподаване на надарени деца и юноши“ казва, че „Талантливите деца често имат способности, които изискват повече знания, отколкото обикновено се предлагат в стандартните курсове и учебници. Важен елемент в подкрепата на талантливите деца според него е и „социалният и емоционалният растеж на надарените.“ [5]

Един от елементите за проучване на проблема за развитието на творческия потенциал на нацията е усъвършенстване на уменията на педагогическите кадри за овладяване на задълбочени знания, умения и компетентности за развитие на надарените деца и подрастващите. Работата за „златните деца на обществото“ (Платон) да бъде водеща за гимназиалните учители, а откриването и развитието на творческия потенциал на нацията да бъде елемент от дейността им за по-качествено образование на учениците. Педагозите да могат да определят признаците на надареността, способностите и таланта. За развитието на надарените деца да бъдат включвани подходящи техники и процедури, стратегии и разнообразни технологии в урока и в извънкласната и извънучилищната дейност.

Надарените деца и методите за обучението им в гимназиален етап е тема, която се повдига епизодично и несистемно в българския образователен процес.

гарското образование. Липсва ясна стратегия за работа с надарени деца в гимназиален етап. Даровитите деца са по-малко и частично изследвани и подкрепяни отколкото децата с увреждания, въпреки че и двете групи ученици се нуждаят от специално отношение.

Често за интелигентните деца се говори и пише като за национално и световно съкровище. Талантливите деца са подарък за бъдещето. От тях зависи колко интересен и добър ще е светът след години. Понякога дарбите им остават скрити, защото липсват възможности за развитието им. Затова надарените деца трябва да бъдат обгрижвани, пазени и поощрявани, а усилията им да се усъвършенстват, да бъдат подкрепени. Но само поощрение не е достатъчно. Важна задача на образователната система е и да им даде инструментите, с които да мислят.

По думите на един от ярките примери за педагог, който стимулира учениците си да достигнат тавана на своите възможности, учителя по физика от Казанлък Теодосий Теодосиев, „Едно добро общество е това, което реализира тавана на възможностите на своите граждани, тогава за всички е добре“. Своя начин на обучение на деца с висок интелект от цялата страна той нарича „Методика за формиране на силов интелект“. Негови ученици са едни от най-големите откриватели на нов начин за наблюдаване на молекулните движения, първенци в производството и изследванията с лазер, производители на камери за НАСА и други изследователи, бъдещи учени на високо интелектуално равнище.

Какъв е механизмът, методиката на обучение на надарени деца, така че да достигат максимума от възможностите си. Това е въпрос, който следва да получи задълбочен отговор при изясняване на дисертационната тема относно дизайна на обучение на надарени деца в гимназиален етап. През какъв катарзис преминава интелектуалното израстване, за да се прояви високоинтелектуалната заложба.

Липсата на стимули в българското образование, които да накарат масовия ученик да работи качествено, води до снижаване на стойността на образователния продукт. Сред целите на педагогическото изследване е да постави въпроси на онези педагози, които имат доказано резултатни ученици, ако зависи от тях, какви

трябва да бъдат тези стимули, така че да повишат качеството на образование на масовия ученик

Американският педагог Реймънд Х. Соусинг в книгата си „Преподаване на надарени деца и юноши“ казва, че „Талантливите деца често имат способности, които изискват повече знания, отколкото обикновено се предлагат в стандартните курсове и учебници. Важен елемент в изучаването на талантливите деца е и „социалният и емоционалният растеж на надарените. „Преподаването на надарени деца и юноши“ описва методи, които са подходящи за повишаване на образованието на изявените ученици. [6]

Подготовката на педагогически кадри е нужно задължително да включва съвременните тенденции в обучението на надарените ученици, учителите да провокират творческите заложби у децата и те да ги проявяват по най-силния начин. Добре е педагозите да търсят нестандартни решения и креативни задачи, за да провокират мислене и дивергентност. Едно от големите предизвикателства пред образователните експерти е, че трябва да обучават децата за непредвидимостта на бъдещето. Могат ли те да отговорят на потенциала за нововъведения, който имат учениците, за нови технологии, с „които като че ли се раждат...“

Въпросите, на които не намирам отговор, са свързани с държавната стратегия за работа с високоинтелигентни деца. Наличните изследвания само ги повдигат и поставят нуждата от национална стратегия за работа с изявените деца. Но дейността е епизодична, фрагментарна, а подкрепа се дава обикновено постфактум, когато ученикът вече е постигнал даден успех. Темата за дизайна на обучение на надарени деца в гимназиален етап предполага търсене и описание на конкретната методология и практически решения, които дават най-добри резултати в стремежа да се подпомогнат учениците в висок интелект.

Приемам твърдението на редица автори, които заявяват, че творчеството днес е толкова важно, колкото и грамотността. Че творчески заложби има всяко дете, но стигайки до гимназиален етап, повечето деца, като че ли в страха си да не сгрешат, започват да губят оригиналните си идеи. Пикасо казва, че всички деца са родени артисти и проблемът е да останеш артист, докато растеш.

Какво е интелигентността в днешно време. Тя е различна от тази в миналия век, мислим визуално, чрез звук и картина, в абстрактни термини, мислим в движение. Интелигентността днес е динамична, интерактивна. Приемам дефиницията на английския образователен експерт Кен Робинсън, че творчеството е процес на проява на стойностни идеи, на различни начини за виждане на нещата. Един от най-съществените въпроси и предизвикателство пред педагозите е как учениците да открият и да развият своя талант, а училището да не им попречи за това. Даровитите деца са тези, които ще ни отведат в бъдещето. Затова задача на цялото общество, но най-вече на педагогическите специалисти, е да дадат максимална подкрепа и подходящ инструментариум за такова обучение, което да извади и да развие най-доброто от техния потенциал и вродени дарби.

Литература:

1. Кериковски 1992: 31/32 Кериковски, И. „Деца с високи способности (радост и грижи)“, Стара Загора, 1992.
2. Кериковски 1992: 17
3. Тодорина, Д. Проблемът за развитието на надарените ученици в европейското педагогическо пространство. В сб. „Културните права в европейска перспектива“, Благоевград, 2005.
4. Димова, Д., 2013: 13, „Образователен дизайн“, София, 2013.
5. Swassing, R. H. „Teaching gifted children and adolescents”
6. Swassing, R. H., 1985: 15

За автора:

Таня Д. Мишева, *научен ръководител*: проф. д-р Жулиета Савова, научна специалност: Теория на възпитанието и дидактика, катедра „Педагогика“.

e-mail: tanyam70@abv.bg